

Ontwikkelingen van de broedvogels van het Bergherbos (Gld) in 1986-2011

Vincent de Boer

SOVON-inventarisatierapport 2011/20
Dit rapport is samengesteld in opdracht van
Vereniging Natuurmonumenten

Ontwikkelingen van de broedvogels van het Bergherbos (Gld) in 1986 - 2011

Vincent de Boer

SOVON-inventarisatierapport 2010/20
Dit rapport is opgesteld in opdracht van
Natuurmonumenten

Colofon

© SOVON Vogelonderzoek Nederland 2011

ISSN-nummer: 1382-6255

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Natuurmonumenten door Vincent de Boer (SOVON).

Gelieve dit rapport te citeren als: de Boer V. 2011. Ontwikkelingen van de broedvogels van het Bergherbos (Gld) in 1986-2011. SOVON-inventarisatierapport 2011/20. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Foto's: V. de Boer (landschap) en Harvey van Diek (Goudvink)

Inhoud

Samenvatting.....	4
1. Inleiding.....	5
2. Gebiedsbeschrijving.....	6
2.1. Ligging en eigendom.....	6
2.2. Beschrijving van het landschap.....	7
2.2.1. Bosareaal.....	7
3. Werkwijze.....	10
3.1. Kader en doelstelling.....	10
3.1.1. Selectie van de proefvlakken.....	10
3.2. Methode.....	10
3.3. Vergelijkbaarheid.....	10
3.3.1. Methode.....	10
3.3.2. Waarnemers.....	11
3.3.3. Weer.....	11
3.4. Weersomstandigheden in 2011.....	11
4. Resultaten.....	13
4.1. Aantallen.....	13
4.2. Presentie in de proefvlakken in 1986, 1997, 2005 en 2011.....	13
4.3. Aantalontwikkeling in 1986-2011.....	14
4.4. Toelichting per soort.....	15
5. Analyse op basis van ecologische groepen.....	18
5.1. Ontwikkeling ecologische soortgroepen in het Bergherbos.....	18
5.2. Ontwikkeling per proefvlak.....	19
6. Conclusie.....	23
Literatuur.....	24
Bijlage: Soortkaarten kartering 2011	

Samenvatting

In het voorjaar van 2011 is het in Gelderland gelegen Bergherbos (ook wel Montferland genoemd) geïnventariseerd op broedvogels middels 15 proefvlakken. De inventarisatie geschiedde in opdracht van Vereniging Natuurmonumenten. De inventarisatie werd uitgevoerd volgens BMP-methode.

In totaal werden 51 soorten als broedvogel vastgesteld. Vink, Roodborst en Zwartkop waren de talrijkste soorten. De meeste soorten (34) werden vastgesteld in het plot Vossenweg. Het laagste aantal (25) werd gevonden in het plot De Dassenberg. Gemiddeld bevonden zich 30 soorten in een proefvlak.

Er werden vijf Rode Lijstsoorten aangetroffen: Koekoek, Ransuil, Grauwe Vliegenvanger, Matkop en Kortsnavelboomkruiper.

De inventarisatie is vergeleken met eerdere karteringen uit 1986, 1997 en 2005. Opvallend is dat veel soorten in aantal vooruit zijn gegaan ten opzichte van 2005. De veranderingen zijn inzichtelijk gemaakt aan de hand van ecologische vogelgroepen. Ten opzichte van 2005 zijn alle soortgroepen in aantal toegenomen. Deze toename is opvallend groot bij de Winterkoning- en Vinkgroep.

1. Inleiding

In dit rapport worden de recente ontwikkelingen van de broedvogels in het Bergherbos (Gld) beschreven. De broedvogelinventarisatie en de rapportage werd uitgevoerd door SOVON Vogelonderzoek Nederland, in opdracht van Vereniging Natuurmonumenten.

Het Bergherbos heeft een oppervlakte van ruim 2000 ha. Natuurmonumenten heeft hiervan ruim 1550 ha in eigendom en beheer sinds 1984. Het overige deel is eigendom van Stichting Huis Bergh. Ten behoeve van het destijds kort na de verwerving op te stellen beheerplan is in 1986 een gebiedsdekkende broedvogelinventarisatie uitgevoerd van het bos en de Zeddammerakkers. In 1997 en 2005 is er in een aantal proefvlakken een inventarisatie uitgevoerd om de ontwikkelingen te volgen en zo mogelijk de effecten van het gevolgde beheer te toetsen. In 2011 is de inventarisatie grotendeels in dezelfde proefvlakken uitgevoerd als in 2005, maar er zijn enkele proefvlakken toegevoegd, die ook in 1986 al waren meegenomen. Deze aanpassing is doorgevoerd naar aanleiding van de in 2009 doorgevoerde scheiding en deling met Huis Bergh en om een betere verdeling te verkrijgen over de aanwezige bostypen en de in 2010 ingevoerde beheertypen. Verder is de Zeddammerakker niet meegenomen, omdat deze in 2010 al is geïnventariseerd samen met de andere akkers rond het Bergherbos.

Het veldwerk werd uitgevoerd aan de hand van de volgende vragen:

- Welke broedvogels zijn aanwezig in welke aantallen in de proefvlakken?
- Welke ontwikkelingen hebben de broedvogels in het Bergherbos doorgemaakt in vergelijking met de voorgaande inventarisaties?
- Welke aspecten zijn van invloed geweest op (eventuele) veranderingen van de vogelbevolking?

In dit rapport wordt verslag gedaan van de resultaten van de inventarisatie. De dataverwerking van de territoria en de productie van het kaartmateriaal is uitgevoerd met behulp van een GIS (Arc View). Het papieren basismateriaal van de inventarisatie is opgeslagen op het SOVON-kantoor in Nijmegen.

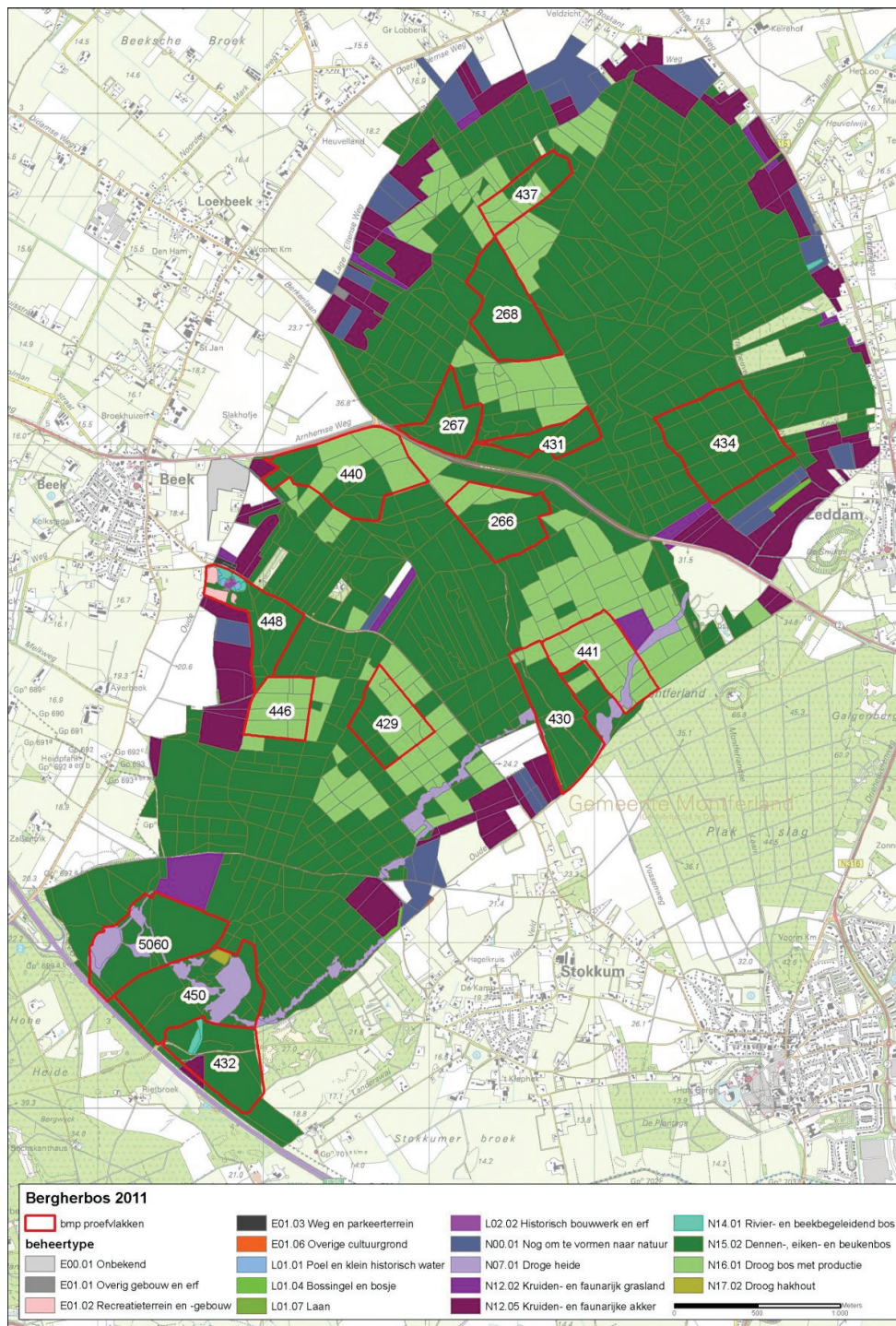
Het veldwerk werd grotendeels uitgevoerd door Vincent de Boer, met enige ondersteuning van Olaf Klaassen. Vanuit de Vogelwerkgroep Arnhem e.o. was Rob Vogel actief in het proefvlak Zeddammerbos. Dries Oomen was behulpzaam bij de verwerking in GIS. Roy Slaterus was projectleider. Als contactpersoon bij Natuurmonumenten fungeerde Karel van der Heijden. Hij leverde ook het commentaar op de conceptversie van dit rapport.

2. Gebiedsbeschrijving

2.1. Ligging en eigendom

Het Bergherbos is een beboste stuwwal die hoog boven het omliggende agrarische cultuurland uitsteekt. Het gebied ligt in de gemeente Montferland in het oosten van Gelderland, ongeveer 30 kilometer ten oost-zuidoosten van Arnhem en acht kilometer

ten zuid-zuidwesten van Doetinchem. Het gebied bevindt zich vrijwel geheel in de atlasblokken 40-37 en 40-47. Het grootste deel van het natuurgebied, dat overwegend bestaat uit bos met een rand cultuurland met een oppervlakte van ruim 1550 ha, is in beheer en in eigendom bij Natuurmonumenten.

Figuur 1. Ligging van de onderzochte proefvlakken en de verschillende bostypen in het Bergherbos (bron: Natuurmonumenten).

2.2. Beschrijving van het landschap

Het Bergherbos bevindt zich op een zuidwest-noordoost lopende stuwwal. Deze stuwwal is in de voorlaatste ijstijd (200.000 jaar geleden) ontstaan uit opgestuwd materiaal. Een groot deel van de stuwwal is in de loop van de tijd afgebroken en weggespoeld door rivieren. Samen met de stuwwallen van de Veluwezoom en het Rijk van Nijmegen vormt het Bergherbos een restant van een vroeger veel grotere stuwwal.

Voor Nederlandse begrippen is het gebied sterk glooiend tot heuvelachtig. De hoogste top is de Hettenheuvel (93 meter + NAP). De variatie in hoogte wordt versterkt door de aanwezige smeltwaterdalen, waardoor in vroeger tijden het smeltwater afgevoerd werd.

De bodem bestaat veelal uit leemarme en zwaklemige, vaak grindhoudende, vergraven holtpodzolgronden. Behalve geologisch vormt het Bergherbos ook als natuurgebied een eenheid. Al vanaf 1912 worden in het gebied de flora en fauna beschermd.

2.2.1. Bosareaal

In het Bergherbos streeft Natuurmonumenten op de lange termijn naar de ontwikkeling van een gevarieerd, structuurrijk, overwegend inheems bos met een hoge biodiversiteit, waarin spontane processen van verjonging en afbraak een belangrijke

rol spelen. Als beheermaatregelen worden dunningen en groepenkap toegepast. Daarnaast worden ingrepen als het ringen van bomen uitgevoerd om het aandeel dood hout te verhogen.

Het bos is zeer gevarieerd waarbij percelen van grove den, fijnspar, lariks en douglas elkaar afwisselen. Percelen van gemengd naaldbos komen veelvuldig voor. Met name het grote aandeel fijnspar is voor Nederlandse begrippen vrij uitzonderlijk. Aaneengesloten loofbos komt slechts plaatselijk voor. Loofbomen zijn vooral aanwezig als bijmenging in vakken met naaldbomen. Uitzonderingen hierop zijn de percelen met gemengd eiken-berkenbos in de omgeving van Ritbroek-Zuid. Op de Hulzenberg bevinden zich kleine heideveldjes.

Op veel plaatsen is een tweede boomlaag van Zomereik, Berk en Beuk aanwezig. In de struiklaag zijn wilde lijsterbes en vuilboom goed vertegenwoordigd. De bosbodem is, vooral in het oosten en zuiden, op veel plaatsen bedekt met bochtige smele. Adelaarsvaren is met name in het noorden en westen prominent aanwezig. Vooral op de meer open plaatsen in het bos bevindt zich braamstruwelen.

Op deze en volgende pagina is een overzicht opgenomen van foto's per proefvlak om een idee te geven van de variatie in het Bergherbos (figuur 2 t/m 15). Van het plot Zedammerbos ontbreken helaas recente foto's.

Figuur 2.

Figuur 3.

Figuur 4.

Figuur 5.

Figuur 6.

Figuur 7.

Figuur 8.

Figuur 9.

Figuur 10.

Figuur 11.

Figuur 12.

Figuur 13.

Figuur 14.

Figuur 15.

3. Werkwijze

3.1. Kader en doelstelling

Het gebied is geïnventariseerd middels een aantal proefvlakken. Proefvlakken lenen zich goed voor het volgen van de ontwikkeling van de verschillende broedvogelsoorten (monitoring). Vanwege het geringe oppervlak van de afzonderlijke proefvlakken is het mogelijk alle soorten broedvogels te tellen (BMP-A methode).

3.1.1. Selectie van de proefvlakken

In 2011 zijn 15 proefvlakken geïnventariseerd (tabel 3.1.1). Deze zijn in 1986, 1997 en 2005 allen minimaal eenmaal eerder onderzocht, behalve het proefvlak Hoge Heide II, dat voor de eerste maal werd geteld.

De reden voor deze selectie was:

- Alleen bos en heide inventariseren
- Een goede verdeling over de bostypen en de nieuw vastgestelde beheertypen
- een indruk krijgen van de effecten van bepaalde vormen van beheer
- voldoende dekking van beheertypen ten behoeve van de monitoring

3.2. Methode

De inventarisatie is uitgevoerd met behulp van de 'uitgebreide territoriumkartering' conform de richtlijnen van SOVON. Deze richtlijnen zijn terug te vinden in de handleiding SOVON Broedvogelonderzoek (van Dijk & Boele 2011).

De proefvlakken zijn conform deze methode zeven maal overdag en éénmaal in de avonduren bezocht. In de meeste gebieden werden alle bezoeken door één waarnemer gebracht (tabel 1). In enkele gebieden is een ronde door een andere waarnemer gedaan. Bij elke telronde werd het onderzoeksgebied doorkruist en werden alle waarnemingen van (potentieel) territoriumhoudende vogels op kaart ingetekend. Tijdens het veldwerk zijn alle waarnemingen ingevoerd in het autoclusterprogramma van SOVON en daarna vertoetst in een GIS.

Uit de toepassing van de autoclustering volgen de in hoofdstuk 4 gegeven lijsten van broedvogels in de proefvlakken in 2011 en de in bijlage 1 gegeven verspreidingskaarten.

3.3. Vergelijkbaarheid

Ten behoeve van uitspraken over de ontwikkeling van de broedvogelbevolking in het Bergherbos is het van belang dat de gegevens uit verschillende jaren goed vergelijkbaar zijn. Aspecten die hierbij een rol spelen zijn de methode, de waarnemers en de weersomstandigheden.

3.3.1. Methode

De verzamelde gegevens zijn onderling goed vergelijkbaar. In 1986, 1997, 2005 en 2011 is dezelfde inventarisatiemethode gehanteerd en is de bezoekintensiteit hetzelfde nagenoeg gelijk gebleven.

Tabel 3.1.1. Geïnventariseerde proefvlakken in 2011. VdB= Vincent de Boer, RV= Rob Vogel

Plot nr.	Proefvlak	opp (ha)	Teller	1986	1997	2005
266	Viltje	19.3	VdB	x	x	x
267	Keurvorst	13	VdB	x	x	x
268	Dassenberg	21.3	VdB	x	x	x
429	Graafse Bosje	13.2	VdB	x	x	x
430	Vossenweg	22.1	VdB	x	x	x
431	Bultenslag	8.6	VdB	x	x	x
432	Ritbroek-zuid	17.9	VdB	x	x	x
434	Zedammerbos	33.1	RV	x	x	x
437	Kleefse Hout	12.1	VdB	x	x	x
440	Rijsbergse Staart	31.1	VdB	x		
441	Het Wipwoud	20.1	VdB	x		
446	Korterbos	11.2	VdB	x	x	x
448	't Peeske	17.3	VdB	x		
450	Hoge Heide	33.4	VdB	x	x	x
5060	Hoge Heide II	29.2	VdB			

3.3.2. Waarnemers

Een factor die verschillen tussen de jaren kan veroorzaken is de wisseling van waarnemer. In 1986 en 1997 is het overgrote deel van de proefvlakken geteld door één persoon. Dit was ook in 2011 het geval. In 2005 is de inventarisatie uitgevoerd door vier waarnemers. De werkwijze per waarnemer kan enigszins verschillen, dit wordt het ‘tussentellerverschil’ genoemd. In dit geval is het tussentellerverschil vermoedelijk gering, maar bij de analyse van de ecologische groepen wordt vermeld bij welke soorten dit mogelijk van invloed is geweest.

3.3.3. Weer

Opvallende verschillen tussen afzonderlijke jaren kunnen optreden door het weer voorafgaand aan het broedseizoen. In tegenstelling tot 2005, werd 2011 voorafgegaan door twee vrij strenge winters. Bij vorstgevoelige soorten, zoals de Winterkoning, kan dit van invloed zijn op de gevonden aantallen. Ook de voedselomstandigheden in de winter of het optreden van influxen uit noordelijke gebieden (Kruisbek, Sijs) zijn van invloed op de aantallen broedvogels in het daaropvolgende voorjaar. Waar dit relevant is wordt bij de analyse van de ecologische groepen vermeld.

3.4. Weersomstandigheden in 2011

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Harde wind, neerslag en lage temperaturen zijn belemmerende factoren. Veel territoriale activiteit neemt ook af bij hoge temperaturen. Daarom wordt hier een korte beschrijving van het weer in het broedseizoen van 2011 gegeven aan de hand van de maandoverzichten van het KNMI. In tabel 3.4.1. zijn enkele variabelen samengevat.

Maart kan kort worden samengevat als uitzonderlijk droog, zeer zonnig en met normale temperaturen. De gemiddelde landelijke temperatuur kwam exact overeen met het langjarig gemiddelde van 5,9 °C. Er waren echter behoorlijke regionale verschillen. In het noorden van het land was maart aan de koude kant, terwijl in het zuiden van het land maart juist zacht was. Het weer was overwegend rustig, met weinig neerslag en veel zon. Tijdens de vaak heldere nachten kwam het regelmatig tot vorst wat normaal is voor deze tijd van het jaar. Gemiddeld over het land was maart met 13,9 mm neerslag een uitzonderlijk droge maand, tegen een langjarig gemiddelde van 67,6 mm. In het noordwesten van het land was de droogte het grootst. Op een aantal plaatsen viel daar slechts 5 mm neerslag. De meeste

neerslag viel in het zuiden en midden van het land. Het grootste deel van deze neerslagsom viel op 18 maart. Maart was een zeer zonnige maand, met gemiddeld over het land ruim 185 zonuren, tegen 125 normaal. In Zeeland werd de zon het meest gezien, in het noorden scheen de zon het minst. Met het hoge aantal zonuren eindigde maart op de vierde plaats in de rij van zonnigste maartmaanden sinds 1901. Op de eerste plaats in deze lijst staat maart 2003 met 199 zonuren.

In april lag de gemiddelde landelijke temperatuur met 12,6 °C beduidend hoger dan het langjarig gemiddelde van 8,9 °C. Het is de hoogste waarde sinds 1706 en een evenaring van het record in april 2007. Op 2 april werd in De Bilt met 23,2 °C de eerste warme dag van het jaar genoteerd. Het totale aantal warme dagen (een dag met een maximumtemperatuur van 20,0 °C of hoger) in april kwam uit op 13. Op 21 april werd met 25,0 °C nipt de eerste zomerse dag (een dag met een maximumtemperatuur van 25,0 °C of hoger) van het seizoen geregistreerd. Op 22, 23 en 24 april werd het in De Bilt ruim 26 graden, waarmee vier zomerse dagen op rij werden geregistreerd. April mag dus beschreven worden als uitzonderlijk zacht. Ook kwam in De Bilt geen enkele vorstdag voor terwijl april normaal ca. vier vorstdagen telt. April was ook een zeer droge maand, met gemiddeld over het land 11 mm neerslag tegen 44 mm normaal. De meeste neerslag viel in het oosten van het land en in Limburg. April was een zeer zonnige maand met gemiddeld over het land 262 zonuren, tegen 178 normaal. Langs de kusten was de zon het meest te zien, op een aantal plaatsen 285 uren. Op de minst zonnige plaats, Maastricht, scheen de zon nog altijd 233 uren. April was een uitzonderlijke zachte, zeer zonnige en zeer droge maand.

Mei was een vrij warme maand met een gemiddelde landelijke temperatuur van 13,9 °C tegen normaal 12,8 °C. In totaal werden in De Bilt twaalf warme dagen genoteerd, tegen 10 normaal. Op drie dagen werd het zomers warm wat normaal is voor de maand mei. Op 30 mei werd het in het zuidoosten van het land zelfs tropisch warm (een maximumtemperatuur 30,0 °C of hoger). De landelijk hoogste temperatuur werd gemeten in Arcen, namelijk 31,4 °C. Aan het begin van de maand koelde het tijdens de nachten fors af. In het noordoosten van het land kwam het op uitgebreide schaal nog op drie dagen tot lichte vorst. Mei was een zonnige maand met gemiddeld over het land 266 zonuren tegen 213 uren normaal. De minst zonnige plaatsen bevonden zich in het midden en oosten van het land. Gemiddeld over het land is in mei 25 mm neerslag gevallen, tegen een langjarig gemiddelde van 61 mm. Langs de westkust en in het zuidoosten van het land viel op een aantal plaatsen minder dan 10 mm. Het natst

was mei in het noordoosten van het land met 40 tot ruim 60 mm regen. Aangezien ook maart en april zeer droge maanden waren met zonnig weer (en daardoor grote verdamping) werd voor de tijd van het jaar een record hoog potentieel neerslagtekort geregistreerd.

In juni lag de gemiddelde landelijke temperatuur op 16,0 ° C, tegen een langjarig gemiddelde van 15,4 ° C. De eerste dagen van de maand vormden een voorzetting van het zonnige en warme weer dat zo kenmerkend was voor de maanden maart t/m mei. Vanaf 5 juni werd het weer wisselvallig, met op vrijwel elke dag wel regen en een temperatuur die normaal was voor de tijd van het jaar. Vanaf de 26e werd kortdurend zeer warme lucht aangevoerd. De dagen 27 en 28 juni verliepen in een groot deel van het land tropisch. Eén tropische dag is normaal voor de maand juni. Op de 28e werd de hitte alweer uit ons land verdreven na actieve onweersbuien die in de avond over het land trokken. Hierbij viel op bepaalde plekken uitzonderlijk veel regen en werden hoge windsnelheden bereikt. Na de 28e lag de temperatuur opnieuw rond het langjarig gemiddelde. Juni was een natte maand met gemiddeld over het land 96 mm, neerslag tegen 68 mm normaal. Door het vaak buiige karakter van de neerslag waren de maandsommen neerslag bijzonder grillig over het land verdeeld. In de droogste gebieden werd 50 tot 80 mm regen gemeten terwijl de natste plaatsen 120 tot 130 mm neerslag registreerden. In de Betuwe werd de meeste neerslag gemeten. Landelijk scheen de zon gemiddeld 219 uren tegen 201 uren normaal. De zon was het meest te zien in het Waddengebied. In het oosten en zuidoosten van het land scheen de zon het minst, Maastricht kwam niet verder dan 188 zonuren.

Juli was een zeer natte maand met weinig zon en lage temperaturen. Gemiddeld over het land viel 128 mm neerslag terwijl het langjarig gemiddelde 78 mm is. Daarmee eindigde juli 2011 op de 6e plaats in de rij van natste julimaanden sinds 1901 (op de eerste plaats staat juli 2007). Vooral het midden en westen van Nederland had te maken met veel regen, terwijl in het oosten en zuiden het droger bleef. De omgeving van Hoek van Holland was het natst met 214 mm neerslag, de regio Maastricht het droogst met 31 mm. Door de vele regen nam het landelijke neerslagtekort drastisch af tot minder dan 100 mm, een normale waarde voor juli. De maand juli was ook koel met een gemiddelde temperatuur van 15,8 ° C, bijna twee graden onder het langjarig gemiddelde van 17,7 ° C. Er zijn deze maand minder warme, zomers en tropische dagen geteld (maximumtemperatuur minstens resp. 20,0 25,0 en 30,0 ° C). In het midden en westen van het land zijn alleen enkele warme dagen geregistreerd, in het zuiden en oosten zijn 3 zomerse dagen geteld. De landelijk hoogste temperatuur, 28,3 ° C, werd gemeten op 12 juli in Arcen. Landelijk gemiddeld scheen de zon 158 uren tegen 212 uren normaal waarmee de maand juli ook een wat somber karakter had.

Tabel 3.4.1. Enkele weersvariabelen (Nederlands gemiddelde) in de periode maart-juli 2011, op basis van gegevens van het KNMI. De afkorting Ref staat voor de referentiewaarden (langjarig gemiddelde 1981 - 2010).

	Gem. temp °C	Ref	Neerslag in mm	Ref	Zonneschijn in %	Ref	Wind (m/s)	Ref
Maart	5,9	5,9	13,9	67,6	50	34	4,1	5,4
April	12,6	8,9	11,1	43,9	63	43	4,1	4,6
Mei	13,9	12,8	24,5	60,9	55	44	4,7	4,4
Juni	16,0	15,4	96,2	68,4	43	40	4,6	4,2
Juli	15,8	17,7	127,7	78,3	31	42	4,3	4,2

4. Resultaten

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van de inventarisatie in 2011 gepresenteerd en vergeleken met eerdere inventarisaties, met name die uit 2005.

4.1. Aantallen

In 2011 zijn 51 soorten als broedvogel vastgesteld in de 15 proefvlakken in het Bergherbos (tabel 4.1.1.). Hiervan waren Vink, Roodborst en Zwartkop de talrijkste. De meeste soorten (34) werden vastgesteld in het plot Vossenweg. Het laagste aantal (25) werd gevonden in het plot De Dassenberg. Gemiddeld bevonden zich 30 soorten in een proefvlak. Van de 51 soorten staan er vijf op de Rode Lijst: Koekoek, Ransuil, Grauwe Vliegenvanger, Matkop en Kortsnavelboomkruiper.

4.2. Presentie in de proefvlakken in 1986, 1997, 2005 en 2011

In paragraaf 4.2. is de aantalsontwikkeling van de bosvogels in 1986-2011 nader toegelicht. Om te kijken of er zich ook ontwikkelingen hebben voorgedaan in de verspreiding is in tabel 4.2.1. de presentie in 1986, 1997, 2005 en 2011 uitgezet. Hierbij is gekeken naar het aantal proefvlakken waarin de verschillende soorten zijn vastgesteld. Dit is gedaan voor de 11 proefvlakken die in alle vier de jaren zijn onderzocht.

In vergelijking met 2005 zijn er vrijwel alleen positieve ontwikkelingen vastgesteld. Alleen de Kruisbek werd in veel minder plots vastgesteld, namelijk één in 2011 tegen vijf in 2005. Dit is echter voor een soort met een voorkomen afhankelijk van irrupties niet vreemd.

Tabel 4.1.1. Aantal territoria per proefvlak in het Bergherbos in 2011. * = Rode Lijstsoorten. Bult=Bultenslag, Dasb=Dassenberg, Rijs=Rijsbergse Staart, Grab=Graafse Bosje, Hhei=Hoge Heide, Hhe2=Hoge Heide II, Keur=Keurvorst, Kleh=Kleefse Hout, Kort=Korterbosch, Ritz=Ritbroek-zuid, Vilt=Het Viltje, Vosw=Vossenweg, Wipw=Het Wipwoud, Pees= 't Peeske.

Naam proefvlak	Bult	Dasb	Rijs	Grab	Hhei	Hhe2	Keur	Kleh	Kort	Ritz	Vilt	Vosw	Zedb	Wipw	Pees
Nummer proefvlak	431	268	440	429	450	5060	267	437	446	432	266	430	434	441	448
opp (ha)	9,4	22,8	31,1	16,4	33	29,2	12,3	11,9	12,8	21,2	19,1	22,4	33,4	20,1	17,3
Nijlgans															1
Wilde Eend															2
Soepeend															2
Wespendief					1										
Havik			1					1							
Buizerd									1	1					
Houtsnip										1					
Holenduif											1	2			
Houtduif	1	4	15	6	3	3	3	2	5	4	2	9	5	3	11
Koekoek*												1		1	
Bosuil	1						1				2				
Ransuil*			1												
Zwarte Specht												1			
Grote Bonte Specht	3	8	7	6	7	7	4	5	3	4	7	8	6	6	3
Kleine Bonte Specht	1			1	1	1		1		2				1	
Witte Kwikstaart															1
Boompieper				1	5	5		1	1	2		1	1	2	
Winterkoning	3	6	11	7	11	6	2	7	9	7	4	8	6	6	8
Heggenmus			1	1	3	2	1	3		1	2	2	1	1	
Roodborst	7	22	34	17	25	17	11	23	14	17	14	14	16	15	20
Gekraagde Roodstaart					2	4		1				2	1		
Merel	4	8	16	6	10	11	5	9	8	9	7	13	7	9	20
Zanglijster	2	1	6	3	3	3	1	4	6	3	2	2	4	4	2
Grote Lijster				1	1	2				1		2	1	1	1
Tuinfluit					3						2		1	2	1
Zwartkop	6	12	28	14	23	15	5	14	14	14	13	13	15	18	20
Fluiter	1	1	2	1			1		1		4	2			
Tjiftjaf	3	7	13	6	10	10	3	8	7	9	7	8	4	7	10

vervolg tabel 4.1.1.

Naam proefvlak	Bult	Dasb	Rijs	Grab	Hhei	Hhe2	Keur	Kleh	Kort	Ritz	Vilt	Vosw	Zedb	Wipw	Pees
Nummer proefvlak	431	268	440	429	450	5060	267	437	446	432	266	430	434	441	448
opp (ha)	9,4	22,8	31,1	16,4	33	29,2	12,3	11,9	12,8	21,2	19,1	22,4	33,4	20,1	17,3
Fitis		1	4	5	15	13		5	5	3	2	4	8	6	
Goudhaan	2	10	34	13	9	3	3	6	13	2	14	16	9	10	4
Vuurgoudhaan			4	3				1	3	1	2	3	2	2	2
Grauwe Vliegenvanger*	2	1	1	1	2	2	1	2		2	1	2			2
Bonte Vliegenvanger					2	2				3		2			
Staartmees	1	1	2		2	3	1	1		1	1				1
Glanskop	1	3	2	1	4	1	3	2	1	4	2	1	1	1	
Matkop*		2	1	2	2	2		1	1		1	2	1	2	2
Kuifmees	2	5	5	5	3	5	4	3	3	1	5	2	1	5	1
Zwarte Mees	2	4	12	11	5	2	4	4	6	2	8	7	5	6	4
Pimpelmees	4	7	11	3	9	7	6	7	3	10	7	7	2	6	8
Koolmees	5	9	11	9	16	11	6	9	7	14	7	14	8	7	10
Boomklever	3	6	4	3	5	1	4	2	1	5	2	4	1	1	3
Boomkruiper	2	5	8	2	10	6	4	4	6	8	7	6	3	2	6
Kortsnavelboomkruiper*				1											
Gaai	1	3	4	3	2	1	2	1	3	2	2	3	4	2	3
Kauw															1
Zwarte Kraai			1						1						3
Vink	16	21	55	28	35	23	13	28	23	26	25	26	23	27	31
Keep			1												
Groenling															1
Sijs				1				1			1		1		
Kruisbek												1			
Goudvink	1	1	3	3	1	3	1	1	1		2		1	1	1
Appelvink	1	3	7	4	2	3	3	4	1	2	3	3	2	2	3
Geelgors	1		1		4	3	1		1	2		1	1	2	1

Een duidelijke toename is vastgesteld bij Geelgors. Zanglijster en Appelvink zijn inmiddels in alle proefvlakken vastgesteld. Enkele algemene soorten die in 2005 ten opzichte van 1997 een afname lieten zien lijken zich inmiddels te hebben hersteld en komen weer in alle onderzochte plots voor. Dit geldt voor Glanskop, Pimpelmees en Gaai.

4.3. Aantalsontwikkeling in 1986-2011

Een vergelijking tussen vier jaren moet met enige reserve gehanteerd worden. Een langere reeks van opeenvolgende jaren leent zich beter voor een vergelijking. Weersomstandigheden, tussentellerverschillen of andere variabelen kunnen de resultaten van een klein aantal onderzoeksjaren immers behoorlijk beïnvloeden, al dan niet voor sommige soorten. Wanneer de aantalsverschillen aanzienlijk zijn, zijn ze waarschijnlijk reëel en lenen ze zich voor interpretatie. Ook aan het verdwijnen of juist verschijnen van soorten kan enige waarde ontleend worden.

In tabel 4.3.1. zijn enkele opvallende ontwikkelingen te zien. Deze worden meer uitgebreid besproken in paragraaf 5.1.

Elf soorten vertonen een opvallende toename ten opzichte van 2005: Grote Bonte Specht, Roodborst, Merel, Zwartkop, Tjiftjaf, Goudhaan, Grauwe Vliegenvanger, Koolmees, Gaai, Vink en Geelgors. Een afname is te zien bij Tuinfluiter, Winterkoning en Kruisbek. Bij Winterkoning is deze afname vrij fors, maar niet onverwacht gezien de twee sneeuwrijke winters voorafgaand aan het broedseizoen van 2011.

Tabel 4.2.1. Aantal plots waarin de verschillende soorten in 1986, 1997, 2005 en 2011 zijn vastgesteld. In totaal werden 11 plots in alle vermelde jaren onderzocht.

	2011	2005	1997	1986		2011	2005	1997	1986
Houtduif	11	11	11	10	Grote Lijster	5	3	5	5
Grote Bonte Specht	11	11	11	11	Gekraagde Roodstaart	4	1	2	5
Winterkoning	11	11	11	11	Sijs	4	0	1	4
Roodborst	11	11	11	11	Bosuif	3	3	7	1
Merel	11	11	11	11	Tuinfluiter	3	1	4	5
Zanglijster	11	8	7	6	Bonte Vliegenvanger	3	2	2	2
Zwartkop	11	11	10	11	Buizerd	2	2	1	3
Tjiftjaf	11	10	11	11	Holenduif	2	2	4	7
Goudhaan	11	11	11	9	Wespendief	1	0	0	0
Glanskop	11	8	11	10	Havik	1	2	3	5
Kuifmees	11	11	11	11	Houtsnip	1	1	1	0
Zwarte Mees	11	11	11	11	Koekoek	1	1	1	0
Pimpelmees	11	9	11	11	Zwarte Specht	1	2	2	0
Koolmees	11	11	11	11	Kortsnavelboomkruiper	1	0	0	0
Boomklever	11	11	9	7	Zwarte Kraai	1	0	3	7
Boomkruiper	11	11	11	10	Kruisbek	1	5	6	4
Gaai	11	9	11	10	Nachtzwaluw	0	1	0	0
Vink	11	11	11	11	Groene Specht	0	1	0	0
Appelvink	11	8	10	8	Ransuil	0	2	2	1
Fitis	9	5	8	7	Keep	0	1	0	0
Grauwe Vliegenvanger	9	5	9	9	Groenling	0	1	1	2
Goudvink	9	4	9	6	Raaf	0	1	0	0
Heggenmus	8	8	4	5	Wilde Eend	0	0	1	0
Matkop	8	7	10	11	Boomleeuwerik	0	0	1	1
Boompieper	7	6	6	8	Spreeuw	0	0	1	2
Fluiter	7	1	7	8	Kauw	0	0	2	0
Vuurgoudhaan	7	5	9	9	Bergeend	0	0	0	1
Staartmees	7	7	6	9	Zomertortel	0	0	0	1
Geelgors	7	1	4	4	Wielewaal	0	0	0	1
Kleine Bonte Specht	5	5	3	2					

4.4. Toelichting per soort

In deze paragraaf is van de Rode Lijstsoorten een nadere toelichting gegeven. Ook zijn enkele voor het gebied opvallende soorten beschreven. De toelichting spitst zich toe op een vergelijking van facetten zoals volledigheid van de inventarisatie, ontwikkeling en eventueel broedsucces. Ten behoeve van uitspraken over de ontwikkeling zijn de gegevens van 2011 vergeleken met die van 2005, 1997 en 1986. De gevonden aantallen van 2005, 1997 en 1986 staan tussen haakjes vermeld.

HAVIK 2 broedparen (1986: 4, 1997: 3, 2005: 2)

Op het eerste gezicht lijkt sprake van een afname van het aantal Haviken. Bij soorten met een groot territorium kan het zijn dat een paar de ene keer binnen en de andere keer net buiten een proefvlak broedt. Het paar in proefvlak Kleefse Hout broedde succesvol in een Japanse Lariks. Net ten oosten van proefvlak Bultenslag vond een succesvol broedgeval plaats in een Douglas. Onderzoek in 2008 in het hele Bergherbos (Klaassen 2011) liet zien dat het

aantal Haviken in het gebied vanaf 1986 stabiel is.

BUIZERD 2 broedparen (1986: 3, 1997: 1, 2005: 2)

Voor de Buizerd geldt hetzelfde als voor Havik, de soort lijkt te zijn afgenomen ten opzichte van 1986. Maar een territorium kan net binnen of net buiten een proefvlak zitten.

Het paar in proefvlak Zeddammerbos had een nest in een Fijnspar. Hier werden twee juvenielen waargenomen op het nest. Onderzoek in 2008 in het hele Bergherbos (Klaassen 2011) liet zien dat het aantal Buizerds in het gebied vanaf 1986 stabiel is.

KOEKOEK 1 broedpaar (1986: 0, 1997: 1; 2005: 1)

De enige roepende Koekoek was aanwezig in proefvlak Hoge Heide. Deze Rode Lijstsoort lijkt, ondanks het schaarse voorkomen, stabiel in aantal. Het meer open worden van de proefvlakken langs de reptielen-corridor (Het Wipwoud), resulteerde in een roepend mannetje in dit proefvlak.

Table 4.3.1. Vergelijking van de aantallen en de ontwikkeling in het Bergherbos in 1986- 2011 in 11 meerjarig onderzochte proefvlakken. Vergeleken met de landelijke trend vanaf 1990.

Ontwikkeling: ? onduidelijk, f fluctuerend, -- afname >50%, - afname <50%, 0 stabiel, + toename <50%, ++ toename >50%. Trend: ? onduidelijk, 0 stabiel, - jaarlijkse afname <5%, -- jaarlijkse afname >5%, + jaarlijkse toename <5%, ++ jaarlijkse toename >5%

	1986	1997	2005	2011	ontw.	trend	1986	1997	2005	2011	ontw.	trend
Bergeend	1	0	0	0	-	+	37	42	26	48	+	-
Wilde Eend	0	2	0	0	-	0	44	51	69	97	++	++
Wespendief	0	0	0	1	?	?	22	22	12	15	-	+
Havik	5	3	2	2	?	0	19	27	5	14	-	-
Buizerd	3	1	2	2	?	+	5	7	5	7	0	0
Houtsnip	0	1	1	1	?	0	13	8	7	8	0	-
Holenduif	11	9	2	3	?	+	37	34	14	23	-	0
Houtduif	67	30	35	44	--	-	32	21	11	12	--	-
Zomertortel	1	0	0	0	?	--	62	39	31	34	-	0
Koekoek	0	1	1	1	0	-	146	93	49	58	--	0
Bosuil	1	8	3	4	f	0	68	53	32	65	0	+
Ransuil	1	3	2	0	?	--	131	88	70	104	-	+
Nachtzwaluw	0	0	1	0	?	+	13	24	31	36	++	+
Groene specht	0	0	1	0	?	+	41	46	50	57	+	+
Zwarte Specht	0	2	2	1	?	0	0	0	0	1	?	+
Grote Bonte Specht	42	64	38	61	+	+	1	0	0	0	?	-
Kleine Bonte Specht	4	5	5	6	0	++	30	24	13	26	0	+
Boomleeuwerik	1	1	0	0	?	+	0	2	0	0	?	0
Boompieper	34	26	13	12	--	+	7	4	0	1	--	+
Winterkoning	69	68	98	70	0	0	0	0	1	0	?	+
Heggenus	17	8	16	14	0	0	5	1	0	0	--	-
Roodborst	138	157	133	180	+	+	230	204	150	264	+	+
Gekraagde Roodstaart	11	4	3	6	-	-	0	0	1	0	?	?
Merel	81	52	55	86	0	+	4	1	0	4	?	?
Zanglijster	11	12	19	31	++	+	4	1	2	0	-	0
Grote Lijster	6	5	4	6	0	-	4	8	5	1	f	+
Tuinfluitier	27	19	8	6	--	-	11	16	7	12	0	0
Zwartkop	66	85	94	143	++	+	23	28	16	28	+	-
Fluiter	26	12	1	11	--	--	14	6	4	11	-	+
Tijftjaf	45	86	34	72	+	+						

RANSUIL 1 broedpaar (1986: 1, 1997: 3, 2005: 2)
In proefvlak Rijsbergse Staart bevond zich een paar met een bedelend donsjong.

NACHTZWALUW 0 broedpaar (1986: 0, 1997: 0, 2005: 1)
In 2005 was een territorium van de Nachtzwaluw aanwezig in het proefvlak Hoge Heide I. Daarnaast was een tweede zingende vogel aanwezig ten noorden van de Hooge Heide (op de uit gebruik genomen akkers met begrazing). Ondanks de positieve landelijke trend kreeg dit voorkomen in 2011 geen vervolg.

GROENE SPECHT 0 broedparen (1986: 0, 1997: 0, 2005:2)
In tegenstelling tot 2005 werden er tijdens de kartering van 2011 in het geheel geen Groene Spechten waargenomen. In 2005 werd in de proefvlakken Vossenweg en Galgenberg een territorium vastgesteld. Mogelijk hebben de twee opeenvolgende sneeuwrijke winters de soort in het gebied de das om gedaan. Gezien de positieve landelijke trend is het te verwachten dat de Groene Specht zich op korte termijn weer zal vestigen in het Bergherbos.

GRAUWE VLIEGENVANGER 14 broedparen (1986: 14, 1997: 30, 2005: 5)
Opvallend was het herstel van de Grauwe Vliegenvanger in het Bergherbos ten opzichte van 2005. De soort leek enkele jaren hard op weg om te verdwijnen uit het gebied. Op meerdere locaties werd ook succesvol gebreed.

MATKOP 12 broedparen (1986: 37, 1997: 23, 2005: 13)
Vanaf 1986 toont de Matkop een gestage achteruitgang. Landelijk gezien is deze trend hetzelfde. Gelukkig lijkt deze afname de laatste jaren enigszins af te vlakken. Het aantal in de 11 meerjarig onderzochte plots daalde slecht licht.

KORTSNAVELBOOMKRUIPER 1 broedpaar (1986: 0, 1997: 0, 2005: 0)

Deze Midden-Europese broedvogel broedt in Nederland in Zuid-Limburg en langs de oostgrens van ons land. Verrassend was de aanwezigheid van een territorium van de Kortsnavelboomkruiper in proefvlak Graafse Bosje. De vogel zong hier in eerste instantie in een ongemengd vak fijnspar en later in een gemengd vak met zomereik en fijnspar. De soort lijkt een voorkeur te hebben voor gemengd bos.

De dichtstbijzijnde locatie waar de Kortsnavelboomkruiper regelmatig voorkomt is de stuwwal bij Beek-Ubbergen. In de periode 2008-2010 zijn meerdere zoekacties op touw gezet om het voorkomen van deze soort in het Bergherbos vast te stellen. Echter steeds zonder succes. In 2005 werd in proefvlak de Vossenweg een exemplaar waargenomen. In 2011 werden op meerdere plaatsen buiten de normale verspreiding van de soort zingende vogels gehoord en gezien, zoals bij Doorwerth (Gld).

RAAF 0 broedpaar (1986: 0, 1997: 0, 2005: 1)

Een succesvol broedgeval vond plaats op een nest in Grove Den ten noordoosten van proefvlak Het Wipwoud (med. Olaf Klaassen). Sinds 2002 worden er jaarlijks broedende Raven vastgesteld in het Bergherbos (Klaassen 2011).

5. Analyse op basis van ecologische groepen

Door aantalsontwikkelingen te presenteren in de vorm van ecologische groepen (in plaats van individuele soorten) kan beter inzicht gekregen worden in een aantal processen die in het gebied plaatsvinden. Op die manier kan beter inzichtelijk gemaakt worden hoe de broedvogelbevolking van het Bergherbos reageert op (bijvoorbeeld) de ontwikkeling van de verschillende vegetatielagen. Bij de indeling in ecologische groepen is gebruik gemaakt van het programma AVIS dat is ontwikkeld door Staatsbosbeheer en SOVON (Sierdsema 1995). Hieronder wordt een overzicht gegeven van de soortgroepen die aan de orde zijn in het Bergherbos. Verspreidingskaarten van de ecologische groepen zijn opgenomen in de bijlagen.

GRASMUSGROEP (GM)

Broedvogels van struweelachtige begroeiingen en structuurrijke bosranden. Soorten van deze groep in het Bergherbos: Heggenmus, Tuinfluiter en Fitis.

WINTERKONINGGROEP (W)

Broedvogels van struwelen en jong bos. In tegenstelling tot de soorten van de Grasmusgroep komen deze vogels ook midden in de bossen voor. De aanwezigheid van een boomlaag is meestal belangrijk. Soorten van deze groep in het Bergherbos: Winterkoning, Roodborst, Merel, Zanglijster, Zwartkop, Staartmees, Matkop en Goudvink.

GEELGORSGROEP (GG)

Broedvogels van boomgroepen in open gebied, bosranden en open bossen. Belangrijk is de aanwezigheid van kale, bij voorkeur zandige plekken op de bodem. Soorten van deze groep in het Bergherbos: Boompieper, Gekraagde Roodstaart en Geelgors.

VINGROEP (V)

Deze groep van vogels broedt in allerlei soorten bos van meer dan 10 meter hoog. Soorten van deze groep in het Bergherbos: Houtduif, Ransuil, Koolmees, Gaai en Vink.

KRUISBEKGROEP (KB)

Soorten waarvan de aanwezigheid van naaldbomen essentieel is. Soorten van deze groep in het Bergherbos: Goudhaan, Vuurgoudhaan, Kuifmees, Zwarte Mees, Sijs en Kruisbek.

APPELVINGROEP (AV)

Broedvogels van bossen met opgaande loofbomen hoger dan 10 m. De soorten broeden zowel in de kruinen, in de struiklaag, als op de grond. Soorten van deze groep in het Bergherbos: Houtsnip, Grote

Lijster, Fluiter, Tjiftjaf en Appelvink.

GROTE BONTE SPECHTGROEP (GBS)

Holenbroeders die zowel in loof- als naaldbomen broeden, veelal met een voorkeur voor loofbomen. Bij het zoeken naar voedsel hebben de stamfoerageerders veel minder voorkeur. Soorten van deze groep in het Bergherbos: Zwarte Specht, Grote Bonte Specht, Gekraagde Roodstaart, Boomkruiper en Kortsnavelboomkruiper.

KLEINE BONTE SPECHTGROEP (KBS)

Holenbroeders die vrijwel uitsluitend broeden en voedsel zoeken in loofbomen. In tegenstelling tot de soorten uit de Boomklever-groep kan deze groep ook goed vertegenwoordigd zijn in bossen zonder dikke loofbomen. Soorten van deze groep in het Bergherbos: Kleine Bonte Specht, Grauwe Vliegenvanger, Glanskop en Pimpelmees.

BOOMKLEVERGROEP (BKL)

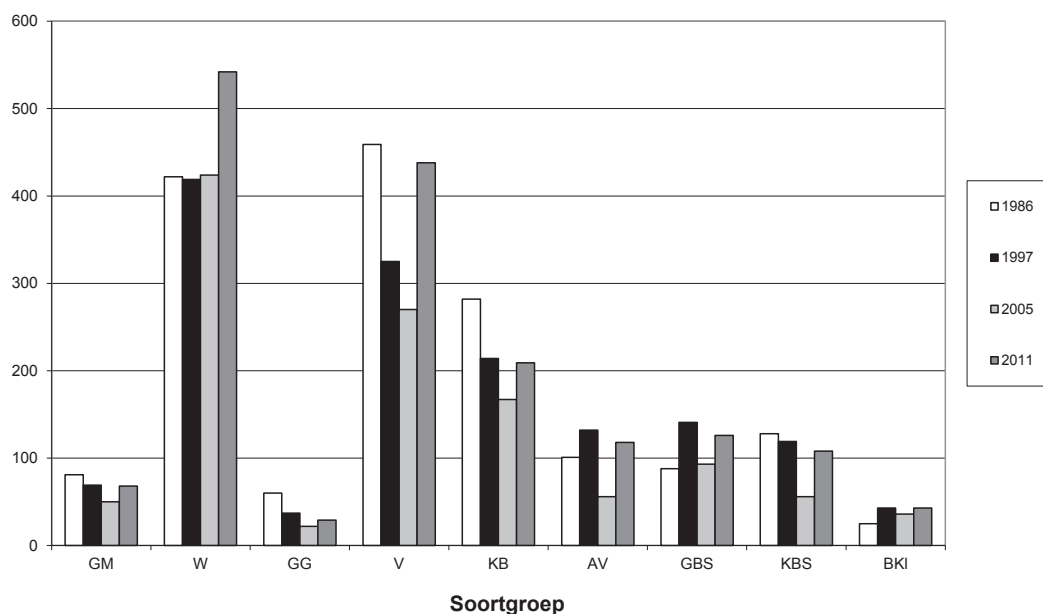
Holenbroeders van dikke loofbomen (stamdiameter ten minste 40 cm). Voor deze soorten is de aanwezigheid van oude dikke loofbomen van groot belang. Soorten van deze groep in het Bergherbos: Holenduif, Bosuil, Boomklever en Kauw.

5.1. Ontwikkeling ecologische groepen in het Bergherbos

In figuur 16 is per ecologische groep het totaal aantal paren in 1986, 1997, 2005 en 2011 weergegeven. Ten opzichte van 2005 zijn alle soortgroepen toegenomen. De toename van de in eerdere jaren stabiele Winterkoninggroep is opvallend te noemen. Ondanks de afname van het aantal Winterkoningen door de voorgaande twee winters is deze groep toegenomen. Deze toename komt op het conto van Zanglijster en Zwartkop.

Bij de overige soortgroepen lijkt de toename een herstel te zijn ten opzichte van eerdere jaren. Opvallend is dat de Vinggroep zich hersteld heeft tot het niveau van 1986. Bij de Appelvinggroep, Grote Bonte Spechtgroep en de Kleine Bonte Spechtgroep lijkt herstel op te treden ten opzichte van 2005.

De Kleine Bonte Spechtgroep herstelt zich ten opzichte van 2005. Drie soorten in deze groep lieten in 2005 lage aantallen zien, maar zijn in 2011 weer terug op het niveau van 1986 en 1997. De toename van Grauwe Vliegenvanger is opvallend gezien de negatieve landelijke trend. Het lijkt dat de Glanskop en Pimpelmees in 2005 een slecht jaar doormaakten. Vooral de Pimpelmees herstelde zich en de aantallen

Figuur 16. Aantal paren per ecologische groep in 11 proefvlakken onderzocht in 1986, 1997, 2005 en 2011.

zijn weer terug op het niveau van 1986. Mogelijk speelt de voedselsituatie hier een rol.

Ook de Appelvinkgroep herstelde zich ten opzichte van 2005, vooral door een toename van Fluiter, Tjiftjaf en Appelvink. De Fluiter en Appelvink hadden in 2011 een goed jaar in het Bergherbos. De Tjiftjaf verdubbelde ten opzichte van 2005. De reden hiervan is onduidelijk. Ten opzichte van 1986 is deze groep als geheel licht toegenomen.

De Fluiter was met één territorium in 2005 vrijwel verdwenen, terwijl er in 2011 11 territoria gevonden werden. Landelijk gezien kan de soort grote fluctuaties vertonen, maar over langere termijn bekeken is ook sprake van een behoorlijke afname.

De Vinkgroep neemt flink toe ten opzichte van 2005. Vooral door de toename van de algemene soorten Koolmees en Vink. Dit in tegenstelling tot de landelijke trend, die licht positief is. De Koolmees lijkt te fluctueren waarbij, net als bij de andere mezen, de voedselsituatie mogelijk een rol speelt.

De Kruisbekgroep vertoont een lichte toename ten opzichte van 2005. De aantallen sinds 1986 nemen echter af. Vooral door de grote afname van de Zwarte Mees en in mindere mate Kuifmees. De Goudhaan nam verder toe ten opzichte van de eerdere jaren en volgt hiermee de landelijke trend. Het ouder worden van naaldhoutvakken speelt hier zeker een rol. Bij Zwarte Mees en Kuifmees is de afname te relateren aan de afname van de oppervlakte naaldhout en speelt mogelijk de voedselsituatie een rol.

De Grote Bonte Spechtgroep nam licht toe ten opzichte van 2005. De naamgever van de

groep herstelde zich tot het niveau van 1997. De Boomkruiper nam net als in 2005 weer toe.

De Boomklevergroep is vrijwel gelijk gebleven. De Holenduif is wel in aantal afgenomen, evenals de Bosuil (al is deze soort lastig te inventariseren!). Van deze groep zit de Boomklever qua aantal en verspreiding nog steeds in de lift. De toename van deze hollenbroeder lijkt samen te hangen met het ouder worden van het bos.

5.2. Ontwikkeling per proefvlak

Door de ontwikkeling van de verschillende ecologische groepen per proefvlak te bekijken kan een beeld gekregen worden van de vegetatieontwikkeling in verschillende delen van het bos. Omdat het vaak gaat om kleine aantallen zijn de Appelvinkgroep, Kleine Bonte Spechtgroep en de Boomklevergroep gecombineerd tot een groep loofbosbroeders (LOOF). In figuur 17a t/m 17f worden eerst de proefvlakken besproken die in alle vier de onderzoeksjaren gekarteerd zijn. Gevolgd door de overige proefvlakken (Rijsbergse Staart, Het Wipwoud, 't Peeske en Hoge Heide II, figuur 17g & 17h). Voor het proefvlak Hoge Heide II is geen vergelijkingsmateriaal aanwezig, daarom wordt dit proefvlak in deze paragraaf buiten beschouwing gelaten.

Leeswijzer: de waarden op de Y-as van iedere grafiek zijn verschillend door de verschillen in totalen van vogels per proefvlak. Een afname van 50% kan dus in sommige gevallen slechts enkele paren betreffen.

In proefvlak Bultenslag laten, behalve de

Kruisbekgroep, alle soortgroepen ten opzichte van 2005 een toename zien. Het grootste is de toename bij de loofbosgroep. t.o.v. 1986. De Kruisbekgroep nam verder af na een halvering in 2005 ten opzichte van 1997. Dit heeft te maken met het kappen van naaldbomen in dit proefvlak.

In proefvlak Dassenberg zijn, behalve de Grasmusgroep en Geelgorsgroep, alle soortgroepen ten opzichte van 2005 vooruit gegaan. De toename is het grootst bij de Vinkgroep. De Winterkoninggroep is weer terug op het niveau van 1997.

In proefvlak Hoge Heide zijn, behalve de Kruisbekgroep, alle soortgroepen in aantal toegenomen of gelijkgebleven. Soorten van meer open situaties (Grasmus- en Geelgorsgroep) bleven opvallend gelijk.

De Kruisbekgroep nam verder af, in dit proefvlak is inmiddels veel naaldhout gekapt.

In proefvlak Keurvorst is sprake van een duidelijke toename bij de Winterkoning- en Grote Bonte Spechtgroep. De Vink- en loofbosgroep herstelden zich ten opzichte van 2005. De Kruisbekgroep blijft opvallend stabiel. Opvallend is de vestiging van soorten uit de Grasmus- en Geelgorsgroep. Dit hangt ongetwijfeld samen met de kapactiviteiten

aan de noordwestrand van het proefvlak.

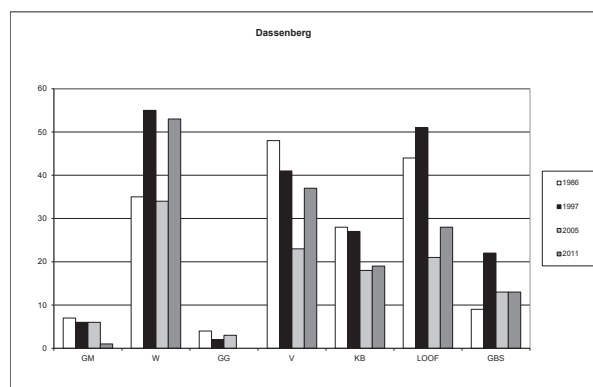
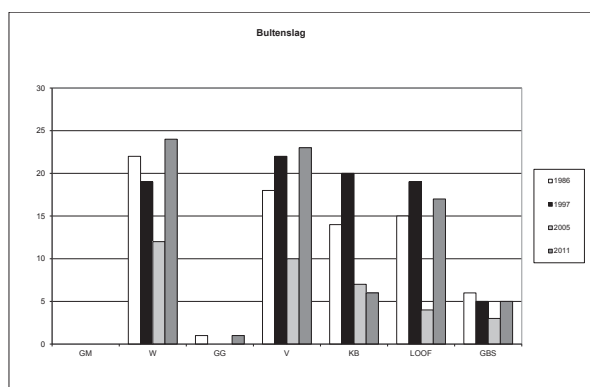
Proefvlak Kleefse Hout laat ten opzichte van 2005 een (flinke) toename zien bij alle vertegenwoordigde soortgroepen. De toename is het grootst bij de Winterkoning- en loofbosgroep. De flinke toename van de Grasmusgroep is ook opvallend. Deze komt vrijwel geheel op het conto van de Fitis.

Het proefvlak Korterbosch laat een divers beeld zien. Toename bij de Grasmus-, Winterkoning- en Vinkgroep. De loofbos- en Grote Bonte Spechtgroep nemen licht af. Opvallend is de toename bij de Kruisbekgroep. De Geelgorsgroep is stabiel.

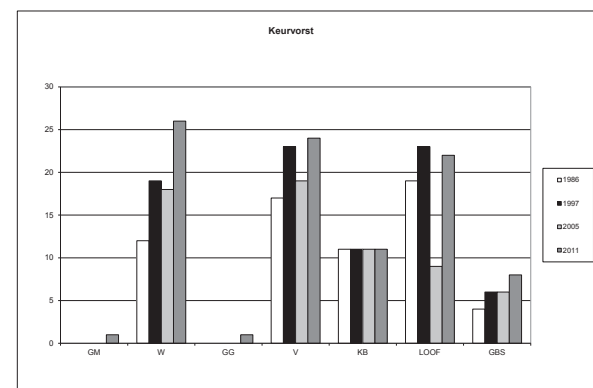
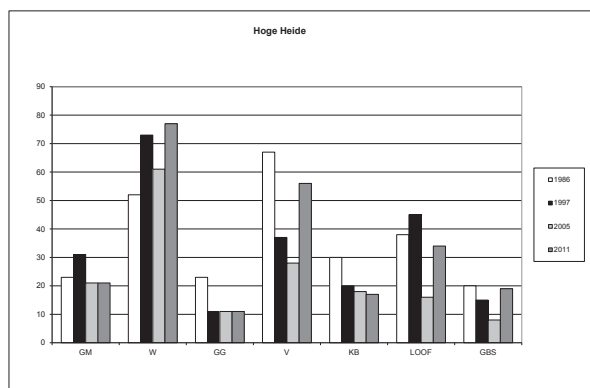
In proefvlak Ritbroek-zuid zijn de Grasmus- en de Kruisbekgroep licht in aantal afgenomen.. De overige groepen nemen in aantal toe. De toename is het grootst bij de Vink- en loofbosgroep.

Proefvlak 't Viltje laat bij alle soortgroepen een toename zien ten opzichte van 2005. De aantallen zijn hiermee weer terug op het niveau van 1997, waarbij de toename van de Winterkoning- en Grote Bonte Spechtgroep het opvallendst is. De Grasmusgroep vestigde zich opnieuw.

Behalve de Kruisbekgroep nemen alle soortgroepen ten opzichte van 2005 in aantal toe in proefvlak

Figuur 17a. Ontwikkeling van de ecologische soortgroepen (1986, 1997, 2005 en 2011) in de proefvlakken Bultenslag en Dassenberg. GM= Grasmusgroep, W= Winterkoninggroep, GG= Geelgorsgroep, V= Vinkgroep, KB= Kruisbekgroep, LOOF= loofbosgroep (Appelvinkgroep, Kleine Bonte Spechtgroep, Boomklevergroep), GBS= Grote Bonte Spechtgroep.

Figuur 17b. Ontwikkeling van de ecologische soortgroepen (1986, 1997, 2005 en 2011) in de proefvlakken Hoge Heide en Keurvorst. GM= Grasmusgroep, W= Winterkoninggroep, GG= Geelgorsgroep, V= Vinkgroep, KB= Kruisbekgroep, LOOF= loofbosgroep (Appelvinkgroep, Kleine Bonte Spechtgroep, Boomklevergroep), GBS= Grote Bonte Spechtgroep.

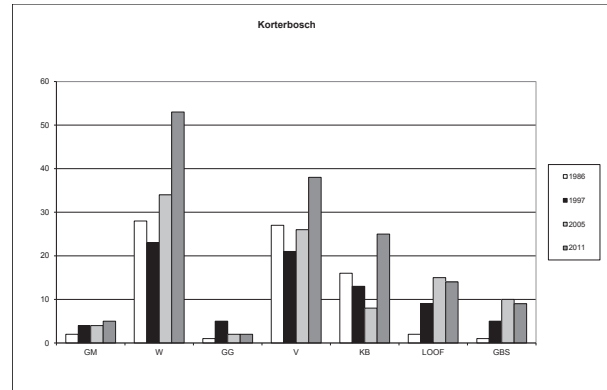
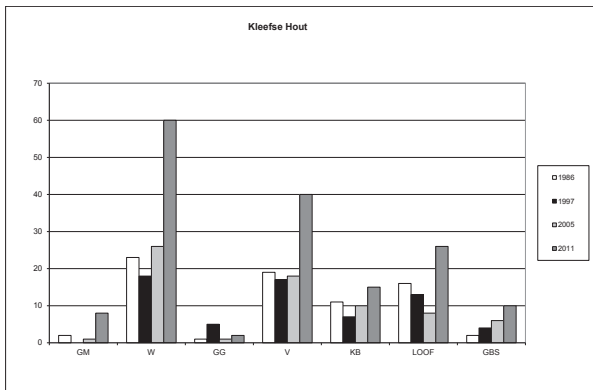
Vossenweg. Opvallend is het weer verschijnen van soorten uit de Grasmusgroep.

Proefvlak Zeddammerbos laat bij vrijwel alle soortgroepen een lichte afname ten opzichte van 2005 zien. De Grasmusgroep neemt licht toe. De aantallen in de Grote Bonte Spechtgroep zijn opvallend stabiel.

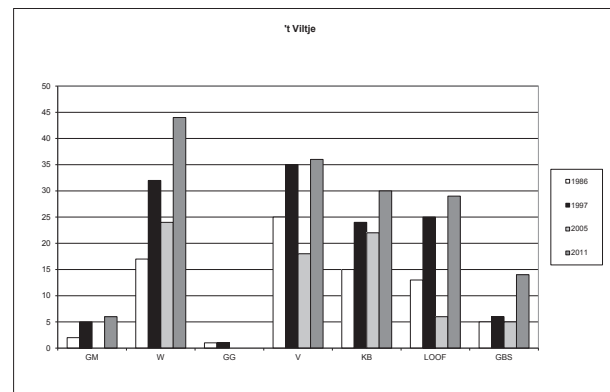
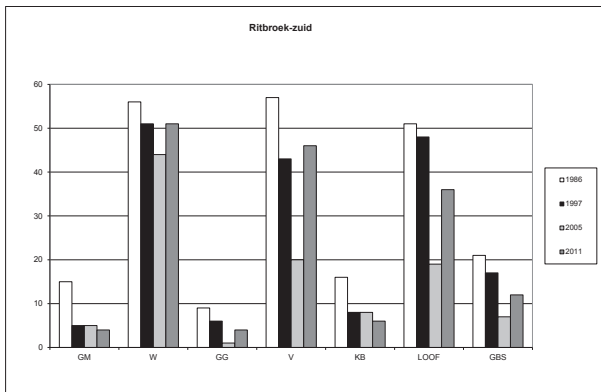
In proefvlak Graafse Bosje nemen alle soortgroepen toe ten opzicht van 2005. Opvallend is de flinke toename bij de Kruisbekgroep. De hervestiging van de Geelgorsgroep betreft een territorium

van Boompieper op de recente kapvlakte in de zuidoosthoek.

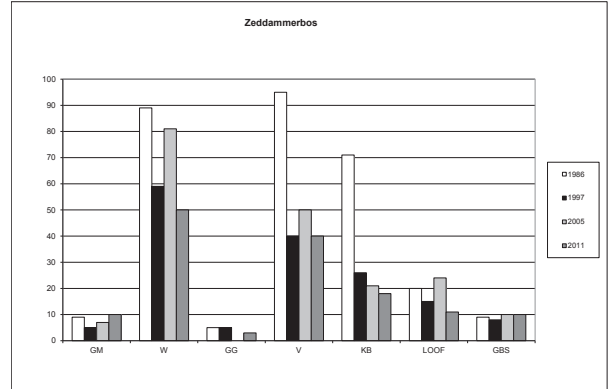
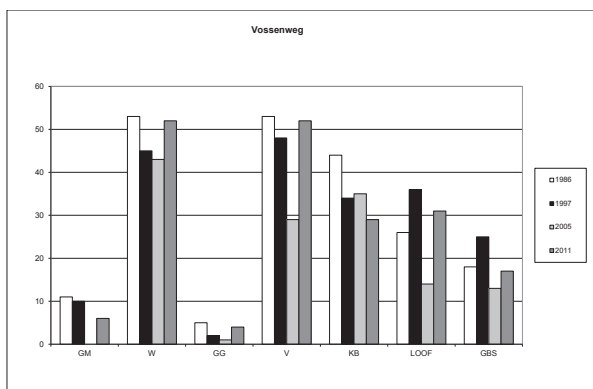
Voor onderstaande drie proefvlakken waren slechts twee jaren ter vergelijking aanwezig. Ondanks de voortschrijdende kennis in methode van interpretatie tussen 1986 en 2011 lijken deze jaren in de grote lijn goed vergelijkbaar. Door de periode van 25 jaar tussen de twee karteringen is het moeilijk om gefundeerde uitspraken te doen over aantalsontwikkeling.

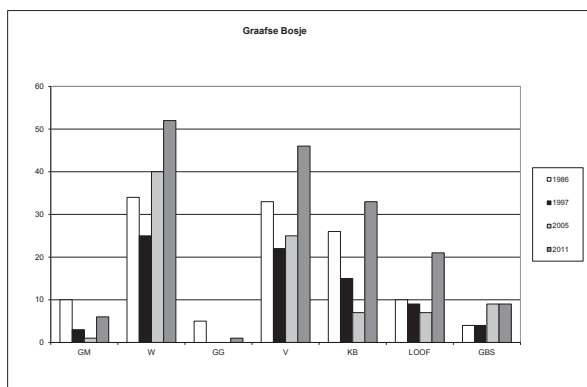
Figuur 17c. Ontwikkeling van de ecologische soortgroepen (1986, 1997, 2005 en 2011) in de proefvlakken Kleefse Hout en Korterbosch. GM= Grasmusgroep, W= Winterkoninggroep, GG= Geelgorsgroep, V= Vinkgroep, KB= Kruisbekgroep, LOOF= loofbosgroep (Appelvinkgroep, Kleine Bonte Spechtgroep, Boomklevergroep), GBS= Grote Bonte Spechtgroep.

Figuur 17d. Ontwikkeling van de ecologische soortgroepen (1986, 1997, 2005 en 2011) in de proefvlakken Ritbroek-zuid en 't Viltje. GM= Grasmusgroep, W= Winterkoninggroep, GG= Geelgorsgroep, V= Vinkgroep, KB= Kruisbekgroep, LOOF= loofbosgroep (Appelvinkgroep, Kleine Bonte Spechtgroep, Boomklevergroep), GBS= Grote Bonte Spechtgroep.

Figuur 17e. Ontwikkeling van de ecologische soortgroepen (1986, 1997, 2005 en 2011) in de proefvlakken Vossenweg en Zeddammerbos. GM= Grasmusgroep, W= Winterkoninggroep, GG= Geelgorsgroep, V= Vinkgroep, KB= Kruisbekgroep, LOOF= loofbosgroep (Appelvinkgroep, Kleine Bonte Spechtgroep, Boomklevergroep), GBS= Grote Bonte Spechtgroep.

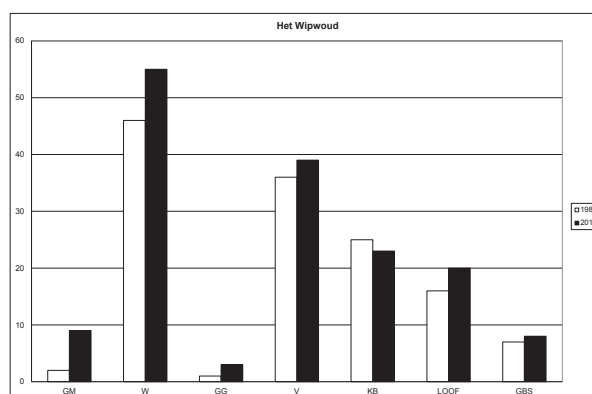
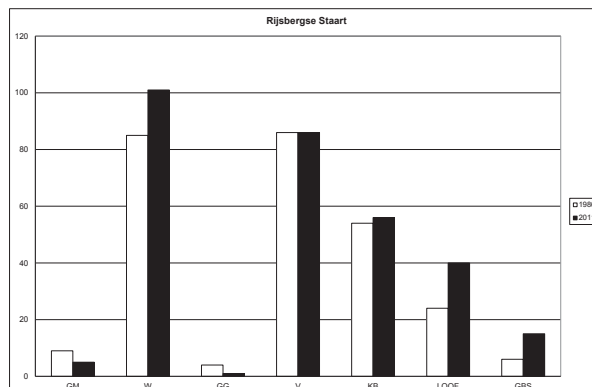

Figuur 17f. Ontwikkeling van de ecologische soortgroepen (1986, 1997 en 2005) in het proefvlak Graafse Bosje. GM= Grasmusgroep, W= Winterkoninggroep, GG= Geelgorsgroep, V= Vinkgroep, KB= Kruisbekgroep, LOOF= loofbosgroep (Appelvinkgroep, Kleine Bonte Spechtgroep, Boomklevergroep), GBS= Grote Bonte Spechtgroep.

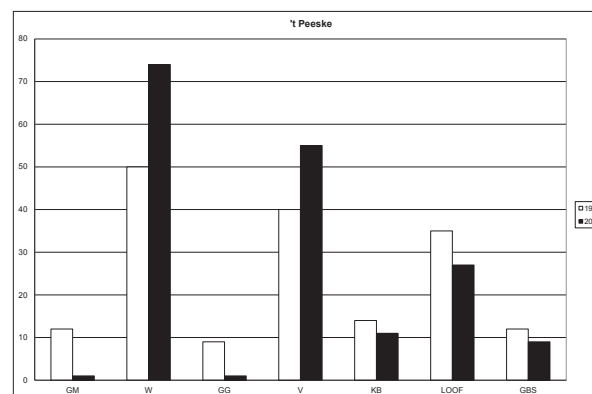
In het proefvlak Rijsbergse Staart lijken zich in de laatste 25 jaar geen opvallende verschuivingen voorgedaan te hebben binnen de soortgroepen. De Grasmus- en Geelgorsgroep nemen licht af. De overige soortgroepen nemen licht toe, maar natuurlijk zijn de aantalsfluctuaties binnen deze soortgroepen veel groter. Binnen de Kruisbekgroep namen de Kuifmees en Zwarte Mees flink af, terwijl de aantallen Goudhanen verviervoudigden. De toename van de Winterkoninggroep komt volledig op het conto van de Zwartkop, de aantallen van deze soort zijn verdubbeld. Dit wijst op de ontwikkeling van de ondergroei in dit proefvlak.

In Het Wipwoud nemen alle soortgroepen, behalve de Kruisbekgroep, in aantal toe. Voor de toename van de Winterkoninggroep geldt ook hier dat de Zwartkop flink in aantal toeneemt. De toename van de Vinkgroep komt op het conto van de naamgever van deze groep. Recente kapwerkzaamheden voor het creëren van een reptielencorridor zorgen voor een toename van de Grasmus- en Geelgorsgroep. Beide groepen van meer open situaties.

In proefvlak 't Peeske nemen de Winterkoning- en Vinkgroep in aantal toe. Hier komt deze toename van de Winterkoninggroep geheel op het conto van de Zwartkop en voor de Vinkgroep geldt dat de Vink in aantal toeneemt. De overige groepen nemen in aantal af. De toename is het opvallendst bij de Grasmus- en Geelgorsgroep.

Figuur 17g. Ontwikkeling van de ecologische soortgroepen (1986 en 2011) in de proefvlakken Rijsbergse Staart en Het Wipwoud. GM= Grasmusgroep, W= Winterkoninggroep, GG= Geelgorsgroep, V= Vinkgroep, KB= Kruisbekgroep, LOOF= loofbosgroep (Appelvinkgroep, Kleine Bonte Spechtgroep, Boomklevergroep), GBS= Grote Bonte Spechtgroep.

Figuur 17h. Ontwikkeling van de ecologische soortgroepen (1986 en 2011) in proefvlak 't Peeske. GM= Grasmusgroep, W= Winterkoninggroep, GG= Geelgorsgroep, V= Vinkgroep, KB= Kruisbekgroep, LOOF= loofbosgroep (Appelvinkgroep, Kleine Bonte Spechtgroep, Boomklevergroep), GBS= Grote Bonte Spechtgroep.

6. Conclusie

Met de toevoeging van 2011 is er inmiddels een prachtige reeks van vier BMP-tellingen beschikbaar uit het Bergherbos.

Regionaal gezien is het Bergherbos door de oppervlakte en variatie aan bostypen belangrijk voor de meeste bosvogels. Landelijk gezien is het bos door de geïsoleerde ligging een beetje een buitenbeentje; sommige broedvogels zijn in het Bergherbos een stuk schaarser dan bijvoorbeeld op de Veluwe (Gekraagde Roodstaart, Bonte Vliegenvanger), terwijl roofvogels en Vuurgoudhaan juist opvallend algemeen zijn.

Sinds 1986 lieten veel soorten bosvogels eerst een afname zien, maar recent (vanaf 2005) zitten de meeste weer flink in de lift. Over het algemeen zijn de bosvogels in het Bergherbos daardoor vergeleken met 1986 licht toegenomen. De aantalsontwikkeling per afzonderlijke soort is echter complex (tabel 4.1.3) en heeft deels te maken met factoren buiten het Bergherbos (landelijke toe- of afname, irrupties).

De meeste soorten kennen inmiddels een ruimere verspreiding in het bos (tabel 4.1.2.). Ook werden er ten opzichte van 1986 gemiddeld meer soorten per proefvlak vastgesteld; een sterke aanwijzing dat de variatie in het hele bos toeneemt. Naast het ouder worden van het bos speelt het beheer van Natuurmonumenten hier ook een grote rol. Veel soorten vestigingen zich op of rond kapvlaktes of in gemengd bos met een goed ontwikkelde struiklaag. Dit zijn ook de soorten (bijvoorbeeld Roodborst, Zwartkop) die duidelijk in de lift zitten.

Soorten van heidevelden zijn opvallend schaars in het Bergherbos. Soorten als Nachtzwaluw en Boomleeuwerik zijn niet ieder jaar aanwezig als broedvogel. Mogelijk is dit te wijten aan de geïsoleerde ligging van het gebied; geschikt biotoop lijkt in ieder geval ruim voorhanden. Recente werkzaamheden op de Hoge Heide en langs het reptielencorridor pakken op dit moment gunstig uit voor soorten als Boompieper en Geelgors. Beide soorten vestigen zich ook langs de randen van het bos, waarbij de Geelgors lijkt te profiteren van het gevoerde akkerbeheer.

Met het kappen van naaldbomen zou de verwachting zijn dat soorten die afhankelijk zijn van dit biotoop fors zouden afnemen, maar dit is slechts ten dele het geval. Na een afname in de periode 1986-2005, lijken de aantallen van deze soortgroep zich recent te herstellen. Het ouder worden van vakken fijnspar zorgt waarschijnlijk voor een toename van de Goudhaan. Deze compenseert de afname van soorten als Kuifmees en Zwarte Mees. Voor een soort als Vuurgoudhaan geldt dat een enkele fijnspar in een loofbosvak al voldoende is voor vestiging.

De aantalsontwikkeling van Rode Lijstsoorten zoals bijvoorbeeld Grauwe Vliegenvanger en Matkop is verheugend. Ten opzichte van 1986 namen deze soorten, conform de landelijke trend, flink af. De recente trend is echter stabiel of licht positief. De vestiging van de Kortsnavelboomkruiper past in het landelijke beeld. Het lijkt er inmiddels wel op dat soorten die het landelijk erg moeilijk hebben het Bergherbos bijna of helemaal verlaten hebben. Dit geldt voor Ransuil, Zomertortel en Wielewaal.

Hieronder worden de belangrijkste conclusies kort samengevat:

- Het Bergherbos is regionaal belangrijk voor bosvogels door de grote oppervlakte en aanwezige variatie
- Veel soorten bosvogels vertonen een lichte toename in de periode 1986-2011
- Variatie binnen het bos neemt verder toe met gunstig gevolg voor vogels
- Naaldbomen zijn van belang voor variatie
- Akkerbeheer langs de bosranden lijkt positief te werken op sommige bos(rand) vogels
- Veel Rode Lijstsoorten lijken stabiel

Het is aan te bevelen om deze kartering minimaal eens in de zes jaar te herhalen om de ontwikkelingen van de vogels in het Bergherbos te blijven volgen.

Literatuur

DE BOER V. DE & KLAASSEN O. 2006. Ontwikkelingen van de broedvogels van het Bergherbos (Gld) in 1997-2005. SOVON-inventarisatierapport 2006-39, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

VAN DIJK A.J. 2004. Handleiding Broedvogel Monitoring Project (Broedvogelinventarisatie in proefvlakken) SOVON Vogelonderzoek Nederland. SOVON, Beek-Ubbergen.

VAN DIJK A.J. & BOELE A. 2010. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

KLAASSEN O. 2003. Roofvogels van het Bergherbos (Gld.) in 2002. SOVON-inventarisatierapport 2003/05, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

KLAASSEN O. 2011. Roofvogels en enkele karakteristieke en zeldzame soorten in het Bergherbos (Gld) in 2008. SOVON-inventarisatierapport 2011/09. SOVON Vogelonderzoek, Nijmegen.

SIERDSEMA H. 1995. Broedvogels en beheer. Het gebruik van broedvogelgegevens in het beheer van bos- en natuurterreinen. SBB-rapport 1995-1, SOVON-onderzoeksrapport 1995/04. SBB/SOVON, Driebergen/Beek-Ubbergen.

VOGEL R.L. 1987. Broedvogelinventarisatie Bergherbos 1986. Intern rapport Natuurmonumenten, 's-Graveland.

VOGEL R.L. & KLEMMANN M. 1998. Ontwikkelingen van de broedvogels in het Bergherbos (Gld) in 1986-97. SOVON-inventarisatierapport 98/11, Beek-Ubbergen.

Bijlage: Soortkaarten kartering 2011

Het aantal territoria boven de kaart staat gelijk aan het aantal territoria aangetroffen binnen de grenzen van het onderzochte gebied.

SOVON Vogelonderzoek Nederland

Natuurplaza (gebouw Mercator 3)
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 741 04 10

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

In het voorjaar van 2011 is het in Gelderland gelegen Bergherbos (ook wel Montferland genoemd) geïnventariseerd op broedvogels middels 15 proefvlakken. De inventarisatie geschiedde in opdracht van Vereniging Natuurmonumenten. De inventarisatie werd uitgevoerd volgens BMP-methode.

In totaal werden 51 soorten als broedvogel vastgesteld. Vink, Roodborst en Zwartkop waren de talrijkste soorten. De meeste soorten (34) werden vastgesteld in het plot Vossenweg. Het laagste aantal (25) werd gevonden in het plot De Dassenberg. Gemiddeld bevonden zich 30 soorten in een proefvlak.

Er werden vijf Rode Lijstsoorten aangetroffen: Koekoek, Ransuil, Grauwe Vliegenvanger, Matkop en Kortsnavelboomkruiper.

De inventarisatie is vergeleken met eerdere karteringen uit 1986, 1997 en 2005.

